

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ

Субота Л. А.

Національний фармацевтичний університет

У статті розглянуто формування мовленнєвої фахової компетенції на основі текстів зі спеціальності. Доведено, що володіння фаховою термінологією сприяє ефективному засвоєнню знань. Обґрунтовано доцільність використання наукових текстів як дієвого засобу оптимізації навчального процесу й підвищення мотивації іноземних студентів.

Ключові слова: термінологічна лексика, комунікація, мовленнєва компетенція, фаховий текст.

Субота Л. А. Терминологическая лексика профессионально ориентированных текстов. В статье рассмотрено формирование речевой профессиональной компетенции на основе текстов по специальности. Доказано, что владение профессиональной терминологией способствует эффективному усвоению знаний. Обоснована целесообразность использования научных текстов как действенного средства оптимизации учебного процесса и повышения мотивации иностранных студентов.

Ключевые слова: терминологическая лексика, коммуникация, речевая компетенция, профессиональный текст.

Subota L. A. Terminological vocabulary in professionally oriented texts. This article examines the role of mastering terms in the process of reading professional texts. It is proved that professional terminology contributes to the effective assimilation of knowledge. The expediency of using scientific texts is substantiated, which is an effective tool for optimizing the educational process and increasing the motivation of foreign students.

Key words: terminological vocabulary, communication, speech competence, professionally oriented texts.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Навчання іноземних студентів у немовному вищому навчальному закладі тісно пов'язане з вивченням професійної термінологічної лексики як одного з найперспективніших напрямів сучасної лінгвістики. Формування термінологічної компетентності іноземних студентів у процесі вивчення української мови як іноземної сприяє професійній компетентності фахівців, засвоєнню наукової та фахової термінології під час навчання української мови як іноземної, визначенню ролі термінології як засобу збагачення словникового запасу іноземних студентів і закріплення нових знань. Насиченість термінами, термінологічними словосполученнями зумовлена природою наукової комунікації й підтверджує той факт, що терміни за своєю сутністю є найбільш рухомих пластом словникового складу мови, який безперервно поповнюється та всебічно вивчається. Проте й дотепер залишаються певні аспекти дослідження наукової термінології, що потребують подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш важливі концептуальні положення з удосконалення фахової мови, дослідження методів і прийомів вивчення наукової термінології, питання формування професійно-термінологічної компетентності узагальнено в роботах вітчизняних дослідників: М. Вакулєнка, С. Вискушенка, З. Гірич, Л. Корнієнка, Т. Крисенко, М. Процик, Т. Суханової, Г. Хирівської, І. Шевченко, С. Яремчук та ін. Значний внесок у розроблення української термінологічної лексики зро-

били такі відомі вчені, як В. Дубічинський, Т. Кияк, І. Кочан, М. Кочерган, М. Комова, М. Пентилюк, Л. Симоненко, О. Тараненко, О. Тарнопольський та ін. Особливу увагу вчені приділили питанням термінознавства, домінуючим властивостям фахової мови, розгляду української мови як мови професійної комунікації. Вагомий вклад у дослідження проблеми професійної підготовки фахівців для зарубіжних країн внесли О. Волосовець, В. Москаленко, Є. Світлична, В. Черних та ін. (підготовка фармацевтичних кадрів); В. Бобирьов, Ю. Вороненко, А. Ільків, Т. Лещенко, С. Луцак, У. Сікорин, В. Сліпчук, Т. Тукова й ін. (підготовка медичних кадрів); І. Бойчук, Н. Гаврилова, Л. Кайдалова, І. Мішина, А. Приходько (формування професійної компетентності іноземних студентів), Л. Безкоровайна, Т. Дементьєва, Т. Лещенко, Т. Снігурова, О. Тростинська й ін. (теорія і практика фахової підготовки іноземних студентів). Аналіз сучасних практичних і теоретичних наукових розвідок учених щодо підготовки іноземних студентів немовних вищих навчальних закладів засвідчив, що проблема формування термінологічної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі читання фахових текстів ще не була предметом окремого наукового дослідження.

Успішність навчальної та професійної діяльності майбутніх фахівців фармацевтичної галузі залежить від адекватного застосування відповідної спеціальної термінології. Першочерговим завданням немовної вищої школи є підготовка висококваліфікованого спеціаліста, здатного не лише працювати з науковою літературою за обраною спеціальністю, а й уміти висловлювати та аргументувати свою думку в навчальній і професійній комунікації. Необхід-

ність комплексного вивчення підходів до засвоєння та використання термінологічної лексики у сфері наукового і професійного спілкування іноземних студентів, пошук оптимальних шляхів удосконалення навчання термінологічної лексики в процесі читання професійно орієнтованих текстів визначили актуальність роботи.

Метою статті є виявлення й дослідження термінологічної лексики наукового стилю мовлення в навчанні української мови іноземних студентів медичних і фармацевтичних вищих навчальних закладів.

Відповідно до мети дослідження, визначено **завдання статті**:

– з'ясувати розробленість *проблеми* формування термінологічної компетентності іноземних студентів у процесі читання фахових текстів.

– уточнити сутність понять «термін», «фахова мова», «мова професійного спрямування», «спеціальна мова» стосовно змісту їх детермінуючої складової частини;

– розробити лексичні вправи й завдання, спрямовані на роботу з текстами, на базі яких в іноземних студентів формується активне засвоєння термінів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Фахова підготовка іноземних студентів передбачає активне, усвідомлене застосування термінологічної лексики в навчальній і професійній діяльності. Усе це вимагає значних зусиль з боку як викладача, так і студентів. Використання навчального мовного матеріалу професійного спрямування, системне засвоєння фахової термінологічної лексики, вироблення навиків роботи з автентичними текстами – найважливіші складові частини професійної підготовки іноземних студентів у Національному фармацевтичному університеті. Використання наукових понять, які визначаються спеціальними словами-термінами, вимагає з'ясування змісту їх детермінуючої складової частини. Варто зазначити, що дотепер не сформовано однозначного підходу до трактування поняття «термін», не вироблено універсального та вичерпного його визначення, допускаються різні тлумачення, часто багатозначні. З усього загалу визначення поняття «термін» найбільш дотичними до роботи є напрацювання відомих учених, які інтерпретують термін як самостійний функціонуючий різновид загальнонаукової мови [4, 65]; лексико-семантичну одиницю якої-небудь конкретної природної або штучної мови [2, 2]; слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної тощо) мови, що створене, отримане чи запозичене для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів [1, 95–96]; слово чи словосполучення, що має професійне поняття й застосовується в процесі (і для) пізнання та освоєння певного кола об'єктів і відношень між ними під кутом певної професії [3, 7]; словесне позначення поняття, що входить до певної сфери професійних знань і є основним понятійним елементом мови для спеціальних цілей [6, 17].

До вищесказаного додамо, що терміном є спеціальне слово, яке здатне точно й однозначно виражати спеціальні поняття певної галузі знань і яке функціонує в науковому тексті. Термінологічна лексика посідає значне місце в процесі читання автентичних текстів за фахом, *покликана* збагатити словниковий запас іноземних студентів, актуалізувати їхній розвиток професійної компетентності для логічного й точного визначення понять у фармакологічній галузі.

Зазвичай термінологічна лексика становить суттєву складову частину наукових текстів, яка точно й однозначно називає спеціальні поняття наукової сфери спілкування та розкриває її зміст. Вихідною формою наукового мислення є поняття, адже майже кожна лексична одиниця в науковому стилі позначає поняття або абстрактний предмет. Раціональним для формування мовленнєвої фахової компетенції на основі науково-професійної термінології є використання текстів зі спеціальності, невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених термінами, термінологічними словосполученнями, професіоналізмами і граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності.

Відбір лексичного мінімуму проводять використовуючи оригінальні тексти за фахом іноземних студентів з урахуванням когнітивного підходу до категоризації понять і специфіки когнітивних процесів суб'єктів навчання. Згідно з когнітивними методами, суб'єкт навчання розглядається як активний учасник у процесі засвоєння фахової лексики, спрямованої на її практичне застосування в навчальній і професійній діяльності. У практиці професійної діяльності велике значення надається використанню термінів у сфері професійної комунікації. Особливої уваги потребує відбір текстів і моделювання комунікативних ситуацій навчально-професійного спрямування, що здійснюється з метою використання в тій чи іншій сфері професійної діяльності іноземних студентів. Тексти підбираються відповідно до спеціалізації студентів, містять не лише загальнонаукову, а й вузькоспеціалізовану термінологію. Тематика текстів на заняттях української мови співвідноситься з темами, що вивчають студенти на заняттях із фахових предметів. Якщо завдання спеціальних кафедр полягає в тому, щоб допомогти студенту засвоїти професійні знання в окремих галузях науки, то завдання викладача української мови – допомогти освоїти термінологію спеціальності, писемну й усну професійну мову. Вирішити ці завдання можна навчивши іноземних студентів роботи з текстом як джерелом інформації та спеціальних прийомів запам'ятовування смислової інформації. Повне й осмислене запам'ятовування є найбільш продуктивним, оскільки зумовлює точність відтворення, тривалість зберігання, готовність до використання збереженої інформації.

Роботу з професійно орієнтованими текстами починаємо із загальнонаукових термінів на суперординатному рівні (пов'язані з контекстом та учасниками комунікативної ситуації). На поглибленому етапі навчання переходимо до вивчення термінів із вузькоспеціальної лексики на субординатному рівні. Як приклад розглянемо категорію «мікроорганізми»: на суперординатному рівні можна виділити загальне поняття «мікроби (бактерії)», на базовому рівні прототипом може слугувати «організм», а вже дуже специфічне поняття «прокаріоти» посяде своє місце

на субординатному рівні. Загальнонаукові терміни вживаються практично в усіх галузевих термінологіях (мають загальне значення в кількох галузях), а вузькоспеціальна лексика властива переважно певній галузі (вживають в одній галузі).

Створення спеціальної лексики, термінологічних систем зумовлено професійними потребами фахової мови. Зазначимо, що в сучасній лінгвістиці переважно використовують кілька рівнозначних термінів для поняття «фахова мова»: «мова для професійного спрямування»/“*language for special purposes*” (LSP), «спеціальна мова» для позначення фахово-маркованої лексики. Ми використовуємо терміни «фахова мова» й «мова для професійного спрямування» з огляду на те, що функціонування мови забезпечується встановленою термінологією, спрямованою на формування в студентів комунікативної здатності до професійного спілкування. Удосконалення мови як засобу оволодіння спеціальністю слугує головною проблемою навчання у вищому навчальному закладі. Звернення до функціонально пов'язаних текстів є запорукою успішності навчання іноземних студентів немовного вишу, адже функціонально пов'язаний текст – це текст, написаний фахівцем і адресований фахівцю. Функціонально-стилістичну визначеність тексту за фахом забезпечують насамперед терміни [5, 68].

Доведено, що в середньому термінологічна лексика становить 15–25% загальної лексики, що використовується в науковій роботі [7, 796]. Це особливо характерно для навчально-наукових текстів, які використовуються на заняттях з української мови у фармацевтичних вишах, оскільки близько 40% спеціальної лексики збігається з професійними поняттями, які набувають у науковому тексті узагальненого, часто термінологічного значення. Наприклад, такі слова, як *абсцес, адаптація, алергія, амнезія, ампутація, ангіна, антибіотики, апендицит, аптека, артеріальний тиск, атмосфера*, знайомі більшості читачів. Загальнонавчальні слова також набувають у науковому тексті узагальненого, часто термінологічного значення, наприклад, такі медико-фармацевтичні терміни, як *камінь, канал, кишеня, касета, клапан, клітина, клаптик, колонія, кора, корінь, крило, дах, гачок, лабіринт, ніжка, плід, пов'язка, корок, жмут, рак, зв'язка, склянка, трубка* та багато інших.

Під час відбору термінів для навчальних текстів відбираються найбільш істотні, частотні, комунікативно значимі на певному етапі навчання лексичні одиниці, головна мета яких – розширення обсягу продуктивного й рецептивного лексичного мінімуму, що обслуговує нові теми, розвиток мовної компетенції іноземних студентів. Оскільки мовна діяльність визначається щонайменше трьома факторами – знанням лексичних одиниць, правил їх поєднання, смислових і структурних відносин між ними; навичками користування цими лексичними одиницями та правилами; умінням використовувати наявні знання для вираження своєї думки в новій ситуації (продуктивний аспект) або для розпізнавання лексичних одиниць у чужій мові з метою досягнення розуміння (рецептивний аспект), доцільно поділити

лексичні вправи на умовно комунікативні вправи продуктивної спрямованості й умовно комунікативні вправи рецептивного типу.

Умовно комунікативними вправами продуктивної спрямованості є такі: а) заповнення пропусків потрібними словами (змістова здогадка); б) запитання-відповіді (у відповіді використовуються вивчені слова); в) складання речень із виділеними словами; д) переклад почутого чи прочитаного тексту тощо.

До умовно комунікативних вправ рецептивного типу зараховуємо такі: а) заповнення пропусків (потрібні терміни беруться з наведеного переліку слів або з тексту); б) запитання-відповіді, під час виконання яких студент уживає певне виділене чи вказане слово; в) переклад рідною мовою термінів, словосполучень і речень тощо. Важливе місце серед умовно комунікативних вправ рецептивного типу посідають вправи, спеціально спрямовані на розвиток у студентів мовної здогадки про значення незнайомого слова. Як відомо, основними факторами, що забезпечують мовну здогадку, є форма слова й контекст. У зв'язку з цим викладач має постійно звертати увагу студентів на зазначені фактори, щоб у них виробився правильний і ефективний підхід до осмислення нового слова. Конкретні способи такого залучення уваги можуть бути різними. Так, серед вправ, що розвивають уміння здогадуватися про значення незнайомого слова, ефективним є поетапне посилення контексту. Такі вправи можуть складатись із кількох речень, що містять незнайоме слово, при чому кожне наступне речення допомагає зрозуміти значення попереднього. Студентів пропонується на основі інформації, що міститься в реченні, вирішити, який термін є неможливим, можливим і ймовірним для розуміння його значення. Отже, навчання письмової наукової мови виконує подвійну функцію: вчить аналізувати тексти і створювати подібні тексти за обраною спеціальністю.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Ураховуючи все вищесказане, можна підсумувати, що вдосконалення навчання термінологічної лексики в процесі читання фахових текстів українською мовою відбувається в межах обраної галузі знання, спрямоване на формування вмінь працювати з науковою літературою, навичок активного вживання загальнонавчальної й термінологічної лексики у фахових дисциплінах і всіх видах мовленнєвої діяльності. Професійно спрямоване навчання читання літератури за фахом, ретельний відбір термінологічної лексики на кожному занятті відповідно до принципів, критеріїв, етапів, міжпредметної координації й основних цілей навчання сприяють оптимізації навчального процесу, роблять навчання термінологічної лексики в процесі читання професійно-орієнтованих текстів найбільш ефективним засобом підготовки іноземних студентів до подальшого оволодіння обраною професією.

Перспективним напрямом вивчення текстів за фахом у вищих навчальних закладах України є розроблення науково-педагогічних положень щодо створення й упровадження в навчальний процес немовних вищих шкіл України підручників, навчальних посібників українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике : [учеб. пособие] / И. В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
2. Герд А. С. Значение термина и научное знание / А. С. Герд // Науч.-техн. информация. – Сер. 2. – 1991. – № 10. – С. 1–4.
3. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах : [учеб. пособие для филол. специальностей вузов] / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. шк., 1987. – 104 с.
4. Даниленко В. П. Лексико-семантические и грамматические особенности терминов / В. П. Даниленко // Исследования по русской терминологии. – М. : Наука, 1971. – С. 7–67.
5. Крысенко Т. В. О научной терминологии на занятиях по русскому как иностранному / Т. В. Крысенко, Т. Е. Суханова // Актуальные проблемы германистики, романистики и русистики : [материалы ежегод. междунар. конф. Екатеринбург, 7 февр. 2014 г. / Урал. гос. пед. ин-т]. – Екатеринбург, 2014. – Ч. II. – С. 67–73.
6. Суперанская А. В. Общая терминология: Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с.
7. Шелов С. Д. Еще раз об определении понятия «термин» / С. Д. Шелов // Вестник Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. – 2010. – № 4 (2). – С. 795–799.